

**АСПЕКТИ ЕТНОВИХОВАННЯ УЧНІВСЬКОЇ МОЛОДИ У
ПОГЛЯДАХ НАУКОВЦІВ КІНЦЯ ХІХ – ПОЧАТКУ ХХ СТОЛІТТЯ
(на основі сучасних історико-педагогічних досліджень)**

Вивчення розвитку вітчизняної педагогічної науки потребує глибокого аналізу життєвого шляху “носіїв” її основних ідей – теоретиків і практиків педагогіки, еволюції їхніх наукових поглядів, їхнього професійного оточення, етапів і подій життя та діяльності, світоглядних і психологічних особливостей особистості педагога, її психічної структури тощо. Такі дослідження становлять окремий вид історико-педагогічних досліджень, що називається педагогічною персоналією, і мають свої особливості.

За час незалежності України серед наукової та педагогічної громадськості значно зріс інтерес до історико-педагогічних проблем. Це пояснюється, насамперед, переглядом або ж новим розкриттям традиційної проблематики, відкриттям можливості об’єктивного висвітлення явищ, подій та фактів, особливо тих, які не могли стати предметом дослідження. Останніми роками історія педагогіки набуває нового статусу: стає інноваційною, більш вагомою у процесі формування мислення майбутніх поколінь учителів. Історико-педагогічна наука, як і інші галузі педагогічного знання, не може розвиватися без всебічного засвоєння того, що вже було зроблено, тобто без вивчення своєї власної історії. Пізнаючи минуле, сучасність та майбутнє науки, тенденції та закономірності її розвитку, історія науки надає можливість впливати на хід і напрями подальших наукових досліджень [2].

Гуманістична парадигма формування особистості охоплює ідеї цілісного виховання людини в найрізноманітніших аспектах психічного і соціального життя: сім’ї, школи і позашкільних установ. Здійсненню

окреслених завдань значною мірою сприяє дослідження здобутків науково-педагогічної думки з проблем навчання і виховання.

Отже, аналіз останніх досліджень сучасних науковців показав, що, зокрема І. Гаспринський уважно стежив за станом і розвитком народної освіти кримських татар у другій половині XIX століття, поділяв думки про реформування і створення такої системи, яка відповідала б вимогам свого часу, враховувала ментальні особливості народу й сприяла його прогресу. Особливого значення І. Гаспринський надавав реформі старих мусульманських шкіл. Саме йому належить ідея створення новометодних шкіл у Криму, створення друкарні й видання газети, а також навчально-методичної літератури загальнотюркською мовою (зрозумілою для всіх мусульман Росії). Однією з найяскравіших сторінок в історії вітчизняної та народної педагогіки стала джадидистська реформа народної освіти кримських татар в другій половині XIX століття, а також внесок Ісмаїл-бея у формування реформаторського громадсько-педагогічного руху - джадидизм¹, що виник у Таврійській губернії, а загальноновизнаним лідером був І. Гаспринський. Він виділив три пріоритетні напрями джадидизму: 1) модернізація мусульманської общини через реформи просвітництва; 2) духовне й політичне єднання тюрко-мусульман Російської імперії; 3) форми культурної взаємодії тюрко-мусульман Росії з країнами Західної Європи (консолідація діяльності народів, програма зближення зі слов'янськими народами та християнським світом) [1]. Заслугою цього руху став перехід від конфесійної й російської громадянської освіти до національно-світської без шкоди конфесійному або загальносуспільному напрямам. Провісником ідей просвітителя стала газета "Терджиман" ("Перекладач"), яка значну частину своїх шпальт відводила інформації про освіту, матеріали на теми просвітництва російських мусульман, методів

---

¹ Джадидизм – мусульманський реформаторський рух, заснований на мовних, освітніх та культурних перетвореннях у суспільстві. Виник у Росії в другій половині XIX – на початку XX століть.

навчання, змісту освіти, загального навчання, гендерної освіти, навчання рідної мови і статусу вчителя. Друга половина XIX – початок XX століть – це період ренесансу національної освіти кримськотатарського народу, час, що потребував прискореного розвитку національної освіти, школи, педагогічної думки й культурної взаємодії народів. Дидактичні погляди Ісмаїл-бея відзначаються тісним зв'язком навчання з реальною дійсністю, з побудовою навчання на основі врахування психологічних, етнічних особливостей і вікових етапів розвитку дітей. Просвітитель дав цінні рекомендації з удосконалення змісту освіти, основних принципів, форм і методів навчання, які знайшли відображення в новометодній школі, головною метою якої Ісмаїл-бей вважав виховання мислячих, громадсько-активних людей, морально готових зберігати й розвивати національні цінності. Аналіз педагогічних основ навчання в новометодних школах показує, що навчання в них ґрунтувалося на принципах зв'язку теорії з практикою, доступності, систематичності, послідовності, свідомості, активності, наочності, міцності знань, природо-і культуровідповідності, толерантності, полікультурності [1].

Іван Горбачевський - організатор, засновник чи співзасновник кількох наукових закладів на чеській землі (Українського вільного університету, Української господарської академії у Подєбрадах, Українського високого педагогічного інституту ім. М. Драгоманова в Празі та ін.), де могла навчатися, здобувати освіту й професію українська молодь. Для її матеріальної і моральної підтримки у Празі, І. Горбачевський та І. Пулюй заснували студентське земляцтво – Українську академічну громаду. На початку війни І. Горбачевський та інші українські науковці й громадські діячі Праги, заснували Комітет допомоги українським біженцям зі Східної Галичини та Буковини, пораненим і військовополоненим українцям. Аналіз автобіографічної спадщини І. Горбачевського, спогадів сучасників, різноманітного джерельного

матеріалу дав змогу визначити місце вченого в діяльності Українського вільного університету. Стараннями І. Горбачевського та громадсько-політичних діячів-українців був створений єдиний у світі Український вільний університет (у Відні – 17 січня 1921 р., в Празі – 23 жовтня 1921 р.). Саме він став осередком активної наукової праці українських науковців еміграції за межами України. На посаді ректора І. Горбачевський очолював кураторію Товариства приятелів УВУ, а також був головою Допомогового фонду української університетської науки, Комітету для міжнародної співпраці при Лізі Націй. Працюючи переважно поза межами українських етнічних земель, І. Горбачевський не забував свого українського походження, впродовж усього життя підтримував тісні зв'язки з Батьківщиною, всіляко сприяв становленню її державності. Багатогранна діяльність І. Горбачевського сприяла європеїзації українського суспільства, поширенню національної культури та науки, стала вагомим чинником її інтеграції в європейський науково-освітній простір [5].

Томаш Масарик стверджував, що національна держава – це найкраща організація вираження національного інтересу, що забезпечує відтворення та розвиток етнічної суспільності, її фізичне, політичне і культурне існування. Його позиція вочевидь була налаштована на мирне співіснування дружніх народів у межах Чехословацької держави. Ліберальна позиція Т. Масарика, яка проявилася у вирішенні національних та міжконфесійних питань на Закарпатті, сприяла й тому, що закарпатські студенти, як громадяни Чехословаччини, успішно навчалися в кращих державних вищих навчальних закладах, отримуючи високі стипендіальні дотації [7].

Василь Романюк (священик, правозахисник, багаторічний в'язень, член Української Гельсінської групи (УГГ), богослов, філософ) у своїх проповідях закликав молодь ходити до церкви, сповідатись, не забувати

свою мову, зберігати давні традиції, носити гуцульський одяг. Завдяки його діяльності атеїстичне виховання партійного активу не було популярним, село Космач Косівського району Івано-Франківської області характеризувалось високою релігійністю, активною участю жителів у церковних обрядах [4].

Окрім форм, методів навчання, його виховної функції, релігійних поглядів науковці в процесі етновиховання виділяють навчання хореографії. На основі аналізу матеріалів визначено такі провідні соціально-педагогічні передумови відродження й розвитку народної хореографії другої половини ХХ ст.: 1) піднесення морального духу, національної самосвідомості та патріотизму населення країни; 2) актуалізація проблем естетичного виховання; 3) відбудова матеріально-технічної бази культурно-освітніх закладів; 4) створення широкої мережі закладів позашкільної та позакласної роботи, розвиток художньої самодіяльності різних мистецьких жанрів; 5) творча діяльність відомих педагогів і митців [3]. У діяльності плеяди талановитих хореографів другої половині ХХ ст., які відіграли визначальну роль у становленні та розвитку української народної хореографії, провідною тенденцією було звернення до джерел народної творчості як потужного засобу виховання, збереження та примноження національних духовних цінностей. Мистецько-педагогічна діяльність В. Авраменка, П. Вірського, В. Верховинця, А. Гуменюка, Н. Уварової мала неабияку цінність: а) етнографічний екскурс; б) спроба історико-педагогічного осмислення традицій вітчизняної культури й мистецтва; в) виховний фактор. Кім Василенко досліджував народний танець як: етнограф-фольклорист, хореограф-науковець, педагог-учений, практик танцювального мистецтва. Він звертався до народного танцю, як до ефективного засобу формування національної культури і моральних якостей молоді; засобу естетичного

розвитку й виховання художніх смаків; передачі духовної спадщини народу наступним поколінням українців [3].

Розглядаючи українську народну хореографію як поліфункціональне явище, К. Василенко довів, що цьому сприяє хореографічний фольклор, який є основою народних танців. Необхідність звернутися до фольклорного танцю була зумовлена усвідомленням значущості фольклорного матеріалу в справі етновиховання молоді та потребою розширення й удосконалення навчального репертуару танцювальних колективів. Хореографічний фольклор К. Василенко представляє хороводами, побутовими, сюжетними танцями, танцями-ритуалами, танцями-обрядами, танцями в супроводі хору й під акомпанемент народних оркестрів чи ударних інструментів. Залежно від змісту, стилістичних, хореографічних особливостей К. Василенко виділив такі різновиди хороводів: а) хоровод, хороводна пісня; б) хороводна гра-розвага; в) хороводний танець з піснею та інструментальним супроводом; г) хороводний танець з інструментальним супроводом [3]. Це свідчить про науковий підхід і значний внесок педагога у розвиток народної хореографії. Чільне місце серед жанрів хореографічного фольклору педагог відводив побутовим танцям, які є невід'ємною частиною повсякденного життя народу – обрядів, ритуалів, звичаїв. Велике значення у справі формування національної культури К. Василенко надавав сюжетним танцям, які найбільш повно відображають конкретні явища навколишнього життя, природи, трудових процесів. Використання в фольклорних танцях життєвих сюжетів, історичних подій, на думку Кіма Василенка, сприяє виробленню в молоді пізнавального інтересу, вихованню патріотичних почуттів та ідеалів [3].

В основі культурницько-освітньої діяльності В. Вернадського (орієнтація на написання і видання тематичних циклів популярних книг, організація бібліотек, читалень, освітніх товариств, шкіл грамотності,

недільних шкіл, влаштування публічних читань і лекцій) була покладена ідея піднесення культурного рівня, суспільно-історичної і наукової свідомості народу. Вчений був переконаний, що поширення “знання і мистецтва” може стати могутнім фактором розвитку і розкриття творчих сил народу, усунення суспільно-політичних і міжнаціональних конфліктів та світових суспільних катаклізмів. Вживання стосовно українців виразів “етнографічна індивідуальність з національною свідомістю”, “політична самостійність краю”, “утрачені права і національні вольності”, “відновлення національно-політичної самостійності України”, “українська національна ідея”, “потреби українського населення в галузі народної школи”, “плідність національного начала у народній освіті” та інші – певною мірою показують, який спектр проблем В. Вернадський пов’язував з “українським питанням” [6].

Список літератури

1. Абібуллаєва Е. Е. Дидактична система Ісмаїла Гаспринського / 13.00.01 : автореф. дис... канд. пед. наук. – К., 2004. – 20 с.
2. Гупан Н. М. Розвиток історії педагогіки в Україні (історіографічний аспект) / 13.00.01 : автореф. дис. доктора пед. наук. – К., 2001.
3. Жиров О. А. Розвиток української народної хореографії у мистецько-педагогічній спадщині та діяльності К. Василенка (50-90 роки ХХ ст.) / 13.00.01 : автореф. дис... канд. пед. наук. – Житомир, 2007. 20 с.
4. Зінчук Д. С. Громадсько-політична і релігійна діяльність Василя Романюка (1925 – 1995 рр.) / 07.00.01 : автореф. дис... канд. історичних наук. - Івано-Франківськ, 2008. – 20 с.
5. Лахманюк Т. В. Науково-педагогічна та громадсько-політична діяльність Івана Горбачевського / 07. 00. 01 : автореф. дис... канд. історичних наук. – Чернівці, 2007. – 20 с.
6. Лещенко А. В. Проблеми виховання і освіти у творчій спадщині В.І.Вернадського / 13.00.01 : автореф. дис... канд. пед. наук. – Київ, 2001. 20 с.
7. Панов А. В. Томаш Масарик і його ставлення до проблем Закарпаття в 20-30-х роках ХХ століття / 07.00.01 : автореф. дис... канд. історичних наук. – Ужгород, 2008. – 20 с.

Інна Стражнікова

**АСПЕКТИ ЕТНОВИХОВАННЯ УЧНІВСЬКОЇ МОЛОДІ У ПОГЛЯДАХ
НАУКОВЦІВ КІНЦЯ ХІХ – ПОЧАТКУ ХХ СТОЛІТТЯ
(на основі сучасних історико-педагогічних досліджень)**

Стаття присвячена висвітленню деяких аспектів етновиховання учнівської молоді в історико-педагогічних дослідженнях сучасності, де перевага надається певним формам, методам навчання, факторам розвитку та розкриттю творчих сил народу, фольклору, як невід'ємної частини повсякденного життя, відкриттю бібліотек, мирному співіснуванню різних етносів тощо.

Ключові слова: *педагоги, виховання, розвиток, діяльність, етнічна суспільність, українська молодь, допомога.*

Inna Strazhnikova

**ASPECTS OF ETHNOEDUCATION OF STUDENT'S YOUNG PEOPLE ARE IN
LOOKS OF RESEARCH WORKERS OF END
OF XIX - BEGINNING OF XX CENTURY
(on the basis of modern історико-педагогічних researches)**

The article is sacred to illumination of some aspects of ethnoeducation of student's young people in historically-pedagogical researches of contemporaneity, where advantage gets to the certain forms, methods of studies, factors of development and opening of creative forces of people, folklore, as inalienable part of everyday life, to opening of libraries, to the peaceful coexistence of different ethnoses and others like that.

Keywords: *teachers, education, development, activity, ethnic public, Ukrainian young people, help.*